

ALBERTO BARANDIARAN

Kiratsa Nafarroako irakaskuntzan

Oso zaila da Nafarroan euskarazko irakaskuntzaren aurka urte honen amaieran piztu den gurutzada aztertu eta Miguel Sanchez-Ostizen *El escarmiento* liburuarekin ez gogoratzea.

Nafarroako egunkari salduenak izeki zuen sua, jakinarazi zuenean Guardia Zibilaren txosten baten arabera ezker abertzaleak Nafarroako irakaskuntza kontrolatu nahi zuela, frogatzat datuak eta guzti: Nafarroako euskarazko ikastetxeetako irakasleen %5ek aurrekariak omen dituzte ETArekin loturak direla eta, eta profesionalen ia laurdena ezker abertzalearen inguruko talde eta erakundeekin harremanetan egon da inoiz. Handik egun batzuetara, Nafarroako UPNko agintariek neurriak iragarri zituzten abertzaleek eskola kontrola ez zezaten, eta polemikaren soinua Madrileraino iritsi zen berehala noski. Azken finean, handik sortu baitzen albisteak, hango ikerketa zerbitzuek prestatutakoa izaki txostena. Errematea *El Mundo* egunkariak eman zion, identifikatu zuenean nondik ateratzen ziren etakideen %20: Iruñeko Iturrama institututik. Hurrengo egunean, Intereconomía telebista kate eskuin muturrekoak identifikatu gabeko kazetaria eta kamera bidali zituen institutuaren ate aurrera, eta nerabeak eta adin txikikoak grabatu zituen.

Informazioen aurrean hasieran egon zen erantzun eskasa aipatu izan da Nafarroan. Irakasleak ez zirela bat-batean altxatu; ez zutela berehalakoan mobilizazioetara deitu; ez zirela pankartak metroka egiten hasi, supituki. Erreakzionatzeko gaitasun gutxi egon zela aipatu izan zen. Egia da sin-

dikatuak antolatu egin zirela eta azkenean Parlamentuan agiri instituzionala onartu zela eta kontseilariaren eta gobernu ordezkariaren agerraldia egon zela eta artikulua ugari argitaratu zirela prentsan eta manifestazio erraldoi bat ere bai, eta sinadura bilketa arrakastatsua, baina harrigarria izan zen nola ez zen erantzun bateratu berehalako eta espontaneoak piztu salatzeko nola den posible, zein demokrazia klasetan onar daitekeen funtzionario multzo ikaragarri handi bat (1.600 irakasle inguru aipatzen dira) horrela zelatzea. Ze galbahe ideologiko egin nahi den zehazki.

Horretaz galdetuta, hiltzaile hitza ahoskatu zuen Espainiako Gobernuordezkariak elkarrizketa batean. Hiltzaile. Kazetariak ez zioten galdetu, eta hori da ikaragarriena, nola ez zuen, informea ezagutu eta berehala, salaketa jarri hiltzaile horiek guztiak atxilotzeko; nola onar zezakeen horrelako gaizkile multzoa bere funtzionarioen artean; ez zioten galdetu non zeuden ezkutatuta; ea bera, arduradun gisa, zer egiten ari zen; ez ote zuen dimisioa berehalakoan aurkeztuko funtzionarioen artean horrelako giza multzo arriskutsua edukitzeagatik.

Ze brotxa lodia erabiltzen den. Matonismo giro hori, kanoeekin mugitzen den ororen kontra dinbi-danba jotzeko giro hori da, hain zuzen ere, Miguel Sanchez-Ostizek 36ko gerraren inguruko giroari buruz idatzitako *El escarmiento* lan mardulean konpromiso handiz marraztu duena. Ez da unibertsitateetako ikertzaileekin lehiatzeko lana, baina orobat ez da literatura. Giza giroa erakusten du lan horrek, giza paisaia inpresionista fina, gertatu zenaren xehetasun ñimiñoen arrazoiak azaleratzeko, dena bultzatu zutenen buruan zer zegoen ulertzen ahalegintzeko.

Eta giro horri kiratsa dario izkina guztietatik.

Ez, sortu behar izan zen erreakzioa ez zen sortu. Gazteek ez zuten bideo bat ekoitzi denen artean Iturramaren egunerokoa irudikatzen kolorezko puxikekin edo kantari, edo protesta alaitsuan, edo ikasgeletan ikasten duten bitartean repeatzen, edo lip dub irreberente baten bidez euren frus-

trazioa eta amorrua erakusten; ez ziren gurasoak eta irakasleak eta ikasleak patioan elkartu manifestu baten irakurketa bateratua egiteko edo institutu osoa giza kate solidarioaz inguratzeko; ez da Nik ere Iturraman ikasi nuen kanpainarik egin. Ez zen irribarre sortzailea erakutsi gezurraren aurrean. Eta aukera ona zen.

Izugarria baita behin eta berriro Nafarroan jaurtitzen duten galipota beltza. Izugarria baita behin eta berriro zabalitzen duten lainoa. Harrigarria baita tiradera zaharretan zenbat laido dituzten gordeta.

Hiztunen hautua

Hain zuzen ere Nafarroako irakaskuntza da Paula Kasarezen tesiaren ardatza: euskaldun hazi Nafarroan. *Euskararen belaunez belauneko jarraipena eta hizkuntza sozializazioa familia euskaldunetan*. Hipotesia polita da. Kasaresek ondorioztatu du hizkuntza transmisioa egon dela Nafarroan, euskararen beste lurraldeetan bezala, edozein hizkuntzatan bezala, baina beste transmisio mota baten bidez, behetik gorakoa. Edo alderantzizkoa, nahi bada, korrontearen aurkakoa: euskara haurren bitartez sartu da hainbat etxetan. Haurrak izan dira transmititu dutenak, eta etxe horretan belaunaldi batzuk lehenago galdutako hizkuntza ezarri dutenak.

Irurritako ereduak erabili du tesia azaltzeko. 1990eko hamarkadan jarri du Kasaresek euskararen inguruko diskurtsoak eta jarrerak aldatu zireneko garaia, guraso askok etxean jaso ez zuten euskara ikasteko erabakia hartu zutenean. Euskara, beraz, ondorengo bidez sartu zen. «Eta duela 40 urte seme-alabei euskaraz egin ez zieten guraso haiek, orain aitatxi-amatxi direnek, euskaraz egiten diete bilobei». Kasaresek ondorioztatu du belaunez belauneko segida hori, beraz, ez dela lineala, hiztunen jarrerak ez direla monolitikoak, aldatzen direla baldin eta hizkuntzaren egoera aldatzen bada. Eta segida hori hiztunaren erabakiarekin lotuta dagoela ondorioztatu du, hiztunen atxikimenduarekin.

Ni kritiko naiz ama hizkuntza kontzeptuarekin, aurreikusten duelako harreman jakina hiztunaren eta hizkuntzaren artean, ia biologikoa. Hiztun berriek ere atxikimendu estuak egiten ahal dituzte hizkuntzekin.

Alegia, behar dela motibazioa eta erabilgarritasuna. Behar dela euskara nahiago izatea beste edozein hizkuntza baino. «Hiztunen hautua funtsezkoa da», nabarmendu du ikertzaileak, «eta anitz lor daiteke horrekin. Eta ni arlo horretan baikor naiz». Atxikimendua, hitz giltzarri.

Emakumeen pozaz

Segi dezagun soziologiarekin. Aurtengo sanferminetako gaietako bat izan zen, ikurrinaren aldeko ekintzaz gain: emakumeen irudiaren erabilerari buruzko polemika bizia. Neskak titiak airean gizonetzko asaldatuaren artean, begirada deskontrolatuek inguratuta, genero borroka guztien emaitzak ezerezean uzten dituen mozkorkeria bortitza.

Nolako demasa dagoen irudi horien atzean. Zein den transmititzen den giroa.

Ohiko mezu moralista, eskandaluzko eta asaldatuaren artean, interesgarriena izan zen nola emakume batzuek defenditu zuten subjektu izateko eskubidea; alegia, nahi bezala agertu eta irudikatuak izateko eskubidea. «Ez dut artikulua bakar bat ere irakurri emakumeen pozaz» idatzi zuen Alicia Murillok, *Pikara* magazine feministan.

Ikaragarria da neskak bortxatuak izatea herriko jaietan, baina ikaragarria da, era berean, ez ohartzea zelako ekintza heroiko eta apurtzailea den emakume batek bere kamiseta altzatzea gizontxo koadrila baten aurrean, eta gozatzea gizonak gaineratzen zaizkionean; gozatzea berak erabaki duelako.

Tamalgarria da emakumeen askatasunari zilegitasuna kentzen saiatzea, neska horien jarrera gaitzetsiz, esanez ez direla kontziente non sartu diren; atzerritar despistatuak direla; argazkietan barrez ari direla baina benetan negarrez

ariko direla; mozkortuta daudela eta bihar damutuko zaiela.

Idurre Eskisabelek artikulu eder bat idatzi zuen bihar-muneko negarraz hain zuzen ere. Eta Iratxe Retolazak beste gogoeta bat egin berri du gizon-emakume taldeen artean dagoen aldeaz, jarrerari dagokionez. Gizon talde bat biluztean, adibidez, hedabideetan ez zaiela galdetzen beste gizon batzuek gorputz biluzia protestarako erabiltzea zer iruditzen zaien.

Besterik gabe, gizon gorputzak subjektutzat dituzte. Emakume talde bat biluztean, aldiz, ohikoegi bihurtu dira galdera horiek hedabideetan, protesta bera zalantzan jartzeko. [...] Ez baita ekintza bera nork bere burua biluztea, edo beste norbaitek biluzaraztea. Subjektu biluziak vs objektu biluziak.

Baina diskurtso interesgarria iritsi zen askoren belarrietara sanferminetako polemikaren haritik: emakumeen askatasunaren zilegitasunarena, gorputza libreki erakutsi edo ezkutatze aukerarena. Eztabaida, Euskal Herriko memoria kolektiboaren ekitaldirik jendetsuenaren erdian. Astintze ederra.

«Hauek dira nire eskuak»

Bi liburu eder aurten. Alice Munroren *Zorion handiegia*, eta Sylvia Plathen poemen itzulpena. Lehena iazkoa da, baina erakusleihen lehen lerrora itzuli da kanadar idazleari eman berri dioten Literatur Nobel saria dela eta. Munroren prosaren gaitasuna eta edertasuna azpimarratu dute kritikariek, emakumeek osatzen dituzten mundu txikien artean airea bezala ibiltzeko meritua: dena inguratu nahi duen estiloa, dena deskribatu nahi duen mezua. *Zorion handiegia* ez da beharbada haren libururik onena, baina Meettokek argitaratutako itzulpen bikainari esker, seme-alaben siesta orduan idazten hasi zen etxekoandreaken prosa euskaraz probatzeko aukera izan dugu.

Plath da bestea. Iñigo Astizen itzulpena kaleratu du Deno-nartean Iruñeko argitaletxe txikiak. Tragediak markatutako estatubatuar poeta kexu zen, bere tragediarik handiena emakume izatea ote zen. Egun normal baten goizeko lehen orduetan haurren gosaria prestatuta utzi eta sukaldeko zirriritu guztiak ondo estali ondoren gasaren giltza zabaldu eta han goxo-goxo geratu zenekoa da Plathen bila dabilen orok topatzen duen irudi saihestezina.

Astizek beste Plath bat saldu nahi du ordea *Ariel eta beste poema batzuk* itzulpen lan eder honetan.

Egia da heriotzak pisu handia duela Plathen testuetan, eta egia da, noski, suizidatu egin zela ere, baina bizi ere bizi izan zen, eta handia da bizitzaren presentzia bere idatzietan. Areago: bizitza horri idatzi zizkion bere lerro ederrenetarikoa batzuk.

«Eguna argitu aurreko uneetan idatzitako poemaz betetako liburua da hau», gaineratu du Astizek, liburuaren hitzau-rean. «Plathék ‘maitasuna’ hitzarekin hasi, eta ‘udaberria’ hitzarekin amaitu nahi zuen bilduma hau».

Hauek dira nire eskuak / nire belaunak / Baliteke hezur eta azal baino ez izatea, / baina betiko emakume bera naiz, ha-lere / Hamar urte nituen lehen aldiz gertatu zitzaidanean / Istripuz izan zen / Bigarreanean neurez saiatu nintzen / buka-erara heldu eta ez itzultzen / Kolpez itxi nuen neure burua, / maskorraren gisan / Behin eta berriz egin behar izan zidaten dei, / eta perla itsaskorrek balira bezala kendu zizareak / Hil-tzea / artea da, gainontzeko guztia bezala / Bereziki ongi egi-ten dut, / infernuan nagoela emateraino, / benetan ari naize-la sentitzeraino / Nik uste zilegi dela berezkoa dudala esatea.

Bai, notizia dira Munrorena eta Plathena. Notizia dira poe-siaren alde egiten diren ahalegin guztiak, Susakoen Mun-duko Poesia Kaiarak egitasmoa notizia den arrazoi beraga-tik: gauden munduan gaudela, bizi ditugun arazoez itota garen honetan, argitaletxe txiki batzuek poesia aldarrikatzea notizia baita, hainbat laguneren ametsezko borondate irmo ezkutua eta, neurri batean, alferrikakoa, lehen lerrora ekar-tzen digulako.

Bertsolaritza, idatzizkoagoa

Buka dezagun bertsolaritzarekin. Hau irakurtzen duzunerako, honez gero jakingo duzu nor izan den Egañaldiaren osteko bigarren txapela jantzi duen bertsolaria. Lau urtez behin euskal kulturaren protagonismo berezia hartzen duen ekitaldia duzu txapelketa nagusia, eta aurten ere halaxe izan da. Inoiz baino jende gehiago frontoi eta kiroldegietan; inoiz baino kultur orri gehiago; inoiz baino azalpen gehiago egindako bertsoaldi kaskar harengatik, nahi gabeko potoengatik, errima eskaseko bukaera horregatik.

Zarataren erdian, Xabi Paiak azterketa interesgarria kale-ratu zuen plazan kantatzen denaren inguruan. Ahozkotasetatik baino idatzizkotasunetik ote daukan horko jardunak. Datuak jarri ditu, ahozkotasuna bera definitzeko erabiltzen diren argudioak, eta premisa batetik abiatu da: Homeroren idazkiak ahozkoak izan zitezkeen bezalaxe, ahoz zabaldutako testuek badute idatzizkoak izatea.

Paiak azaldu du ahozkotasunak mendeko perpausak saihesteko joera daukala, eta ohikoena emendiozko junta-gailua dela ('eta'). Eta berak argi du txapelketako bertsogintza oro har pixka bat urrundu dela arau horretatik. Ondorioz, perpaus korapilatsuetan sartzeak bertsoen ulermena eta, batik bat, oroimena zaildu duela dio. Zailagoa dela, gaur egun, bertsoak gogoan atxikitzea, eta zailagoa dela, beraz, bat-bateko ulermen hori. Horregatik gertatzen da, gero eta gehiago, bigarren entzunaldian bertsoak hobeak jotzea? Horregatik, beharbada, puntuazioekin izan ohi diren desadostasunak?

Paiaren bigarren zantzua: bertsolaritzan, jatorriz, aurrez aurrekoa zen. Talka bilatu izan du beti, konfrontazioa, igorleen arteko norgehiagoka. «Hala ezagutu genuen bertsolaritza, eta halakoa izaten da plazako saio gehientsuenetan; txapelketak, ordea, talkarik gabeko jardun paraleloetan oinarritutako dialektikak ahalbidetu ditu. Idatzizko komunikazioaren eragina da parez pareko iritzi trukea saihesten due-

na». Eta ahozkotik gehien urruntzen den bat-bateko bertso-gintza txapelketakoa ei da.

Gero eta idatzizkoagoa da, ondorioz, bat-bateko jarduna. Esan daiteke bertsolaritzak ahozko gaitasun ugari utzi behar izan dituela bazterrean, bizirik irauteko XXI. mendean. Jasoagoa omen da, beraz, baina urrunagoa beharbada. Idatzizkoagoa.

Hori ote da, baina, XXI. mendeko joera?¶